

Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası

Dayanıqlı inkişaf və yaşıl iqtisadiyyat kontekstində auditorların öhdəlikləri və məsuliyyətləri

Tərtib etdi:

Sədrin elmi-metodik məsələlər üzrə müşaviri

Nəcəf Talıbov

2025-ci il

Dayanıqlı inkişaf və yaşıl iqtisadiyyat kontekstində auditorların öhdəlikləri və məsuliyyətləri

1. Giriş

Son illər ölkəmizdə uğurla həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatlar milli iqtisadiyyatın davamlı inkişafını, onun maliyyə dayanıqlığının güclənməsini və sürətlə müasirləşməsini təmin edib. Dünya qlobal iqtisadi böhranla üzləşdiyi zamanda Azərbaycanda yaranan dinamik yüksəliş, iqtisadi müstəqilliyin yaratdığı reallıqdır. Məhz dövlətin iqtisadi imkanlarının artması ilə sosial problemlər ardıcıl şəkildə həll olunur, insan kapitalının davamlı inkişafı təmin edilir. Azərbaycan ətraf mühitin mühafizəsinə və iqlim dəyişmələrinin fəsadlarının aradan qaldırılması məsələlərinə xüsusi önəm verir, bu istiqamətdə böyük işlər görür. Dünyada ən irimiqyaslı və mötəbər tədbirlərdən biri hesab edilən BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasının (COP29) ölkəmizdə keçirilməsi ilə bağlı qərarın yekdilliklə qəbul olunması bunun bariz nümunəsidir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin vurğuladığı kimi, bu, beynəlxalq ictimaiyyətin ölkəmizə böyük hörmətinin və etimadının göstəricisidir.

Bütün bunlar Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi mütərəqqi islahatların nəticəsində reallaşır. Dünyada ən islahatçı Prezident kimi tanınan İlham Əliyevin hər zaman qarşıdakı illər üçün müəyyənləşdirdiyi inkişaf prioritetləri xalqın sosial rifahının yaxşılaşdırılması ilə yanaşı, Azərbaycanın istənilən qlobal böhrandan az itki ilə çıxmasını təmin edib. Prezidentin təsdiq etdiyi "2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası" da qarşıdakı onillik üçün hərtərəfli tərəqqinin yol xəritəsi hesab olunur.

Dayanıqlı inkişaf və yaşıl iqtisadiyyat kontekstində auditorların öhdəlikləri və məsuliyyətləri ənənəvi maliyyə hesabatından kənara çıxaraq, ətraf mühit, sosial və idarəetmə (ESG – Environmental, Social, Governance) aspektlərini də əhatə edir. Bu dəyişikliklər onların peşəkar fəaliyyət sahəsini genişləndirir və aşağıdakı əsas sahələr üzrə yeni məsuliyyətlər yaradır.

- Dayanıqlı inkişaf – Gələcək nəsillərin ehtiyaclarını təhlükəyə atmadan indiki nəsillərin ehtiyaclarının ödənilməsi.
- Yaşıl iqtisadiyyat – Aşağı karbon emissiyalı, resurs baxımından səmərəli və sosial inklüziv iqtisadi sistem.

Bu iki konsepsiya iqtisadiyyatın hər bir iştirakçısının, o cümlədən auditorların fəaliyyətinə birbaşa təsir edir.

2. Dayanıqlı inkişafın məqsədi, normativ hüquqi və nəzəri əsasları

Dayanıqlı inkişafın bərqərar olması istiqamətində Azərbaycanda mühüm tədbirlər həyata keçirilməkdədir. Dayanıqlı inkişaf məqsədləri ölkənin 2030-cu ilədək milli inkişaf prioritetlərində nəzərə alınmışdır. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan 2030: iqtisadi inkişafa dair

Milli Prioritetlərdə növbəti onillikdə reallaşdırılmalı olan beş milli prioritetin demək olar ki, hamısı Dayanıqlı inkişaf təminatına yönləndirilmişdir. Milli prioritetlərin realizasiyası məqsədlə hazırlanmış “2022-2026-cı illər üçün Sosial-İqtisadi İnkişaf Strategiyası” dayanıqlı inkişaf məqsədlərinin həyata keçirilməsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Digər mühüm nailiyyət kimi 2023-2026-cı illəri əhatə edən Dayanıqlı Maliyyə üzrə AMB tərəfindən hazırlanmış Yol Xəritəsini göstərmək olar. Auditorların dayanıqlılıq və maliyyə məlumatlarını uyğunlaşdırmağa necə başlaya biləcəyinə dair praktiki dəstək, o cümlədən performansla diqqət yetirmək, eyni dildən istifadə etmək və maliyyə düşüncə tərzini mənimsəmək zəruridir. Maliyyə və dayanıqlılıq məlumatları arasındakı boşluğu aradan qaldırmaq Korporativ Dayanıqlılıq Hesabatı Direktivi (CSRD) və ya SEC iqlim açıqlaması qaydaları kimi əsas korporativ dayanıqlılıq hesabatı qaydaları və Avropa Dayanıqlılıq Hesabat Standartları (ESRS) və standartları kimi standartların bəyan edilmiş məqsədidir.

Beynəlxalq aləmdə tətbiq olunan qaydalar və standartlar idarəçilik, strategiya və idarəetmə haqqında məlumatların əlaqələndirilməsini tələb edir ki, bu da dayanıqlılığın inteqrasiyasını şirkətin biznes modelinə və onun idarəçiliyinin təkəkkürünə əks etdirməyə kömək edir. Dayanıqlılıq və maliyyə performansı haqqında məlumatların əlaqələndirilməsi şirkətin məşğul olduğu dayanıqlılıqla bağlı məsələlərin əsas mahiyyətini nümayiş etdirməyə kömək edir. Bu qaydalar və standartların hamısı əhəmiyyətli məlumatın müddəalarına əsaslanır - bu, şirkətin maraqlı tərəfləri üçün onların qərar qəbul etməsinə təsir göstərə biləcək məlumatı müəyyən edən maliyyə açıqlaması tələblərindən istifadə edilən konsepsiya. Onların hamısı qısa, orta və ya uzunmüddətli dövr ərzində şirkətin pul vəsaitlərinin hərəkətinə, balansına, kapitalla çıxışına və ya kapitalın dəyərində təsir edəcəyi əsaslı şəkildə gözlənilən qeyri-maliyyə dayanıqlılığı ilə bağlı məsələlər haqqında məlumatlara istinad edir.

3. Dayanıqlı inkişaf və yaşıl iqtisadiyyat kontekstində auditorların öhdəlikləri və məsuliyyətləri

3.1. Dayanıqlılıq Hesabatlarının Auditi aşağıdakı ardıcılıqla aparılır:

* Qeyri-maliyyə məlumatlarının düzgünlüyünün yoxlanılması.

Qeyri-maliyyə məlumatlarının düzgünlüyünün yoxlanılması müəyyən bir ardıcılıqla həyata keçirilməlidir ki, məlumatların etibarlılığı və uyğunluğu təmin olunsun. Bu cür yoxlamalar adətən daxili audit, keyfiyyət idarəetməsi və ya risklərin qiymətləndirilməsi çərçivəsində aparılır.

Qeyri-maliyyə məlumatlarının düzgünlüyünün yoxlanılması üçün tövsiyə olunan ardıcılıq:

1. Məlumat mənbələrinin müəyyən edilməsi

- Məlumatların haradan əldə edildiyini müəyyən edin (məsələn: anketlər, daxili hesabatlar, əməliyyat qeydləri, insan resursları məlumat bazası və s.).
- Hər bir mənbənin etibarlılıq səviyyəsi dəyərləndirilməlidir.

2. Məlumatların kontekstə uyğunluğunun yoxlanılması

- Məlumatların məqsədə, normativ sənədlərə və təşkilatın siyasətlərinə uyğun olub-olmadığını qiymətləndirin.

- Kontekst: fəaliyyət sahəsi, sənaye norması, tənzimləyici tələblər.

3. Tamlığın (komplektliyin) yoxlanılması

- Mövcud məlumatlarda boşluq olub-olmadığını müəyyən edin.
- Lazımi bütün qeyri-maliyyə göstəricilər (məsələn, işçi dövriyyəsi, karbon emissiyası, müştəri məmnuniyyəti və s.) daxil edilibmi?

4. Dəqiqlik və düzgünlük

- Məlumatlar yanlış yazılıbsa, qeyri-dəqiqdirsə və ya səhv təqdim edilibsə, düzəldilməlidir.
- Əgər mümkün olsa, məlumatlar başqa mənbə ilə qarşılaşdırılsın (cross-checking).

5. Müəyyən dövrlər üzrə ardıcılıq

- Məlumatların zamana görə dəyişməsi məntiqidirmi?
- Tarixi məlumatlarla müqayisədə kəskin fərqlər varsa, səbəbləri araşdırılmalıdır.

6. Doğruluğun (validlik) yoxlanılması

- Məlumatlar nəzərdə tutulan göstəricini əks etdirirmi?
- Ölçmə metodologiyası və istifadə olunan indikatorlar düzgündürmü?

7. Sistem daxili uyğunluq

- Müxtəlif şöbələrdən gələn məlumatlar bir-biri ilə ziddiyyət təşkil edir?
- Ümumi sistem daxilində sabitlik mövcuddurmu?

8. Sənədləşdirmə və izah

- Hər bir məlumat vahidi üçün mənbə və hesablama metodikası qeyd olunmalıdır.
- Bu, sonradan təkrar yoxlamalar üçün şəffaflıq yaradır.

9. Məlumatların təsdiqlənməsi (verification)

- Məlumatlar daxili və ya xarici tərəflər tərəfindən təsdiqlənməlidir.
- Məsələn, üçüncü tərəf audit şirkəti və ya daxili audit qrupu.

10. Yekun qiymətləndirmə və hesabat

- Düzgünlük, tamlıq və uyğunluq əsasında yekun rəy formalaşdırılır.
- Tapılan uyğunsuzluqlar qeyd olunur və düzəldici tədbirlər tövsiyə edilir.

* ESG məlumatlarının şəffaflığının və dürüstlüyünün təmin edilməsi.

Aşağıda ESG məlumatlarının şəffaflığının və dürüstlüyünün təmin edilməsi üçün əsas prosedurlar aşağıdakılardır:

1. Məlumat toplama və mənbələrin dəqiqləşdirilməsi

- ESG göstəricilərinin (məsələn, karbon emissiyası, işçi dövriyyəsi, gender bərabərliyi və s.) toplanmasında etibarlı və ölçülə bilən mənbələrdən istifadə olunmalıdır.
- Toplanan məlumatların mənbəyi və hesablama metodologiyası sənədləşdirilməlidir.
- Nümunə: Emissiya göstəriciləri üçün ISO 14064 və ya GHG Protocol standartlarından istifadə.

2. Standartlara uyğunluq

ESG məlumatlarının təqdimatı üçün beynəlxalq standartlara əsaslanmaq şəffaflığı artırır.

Əsas ESG hesabat standartları:

- GRI (Global Reporting Initiative)
- SASB (Sustainability Accounting Standards Board)
- TCFD (Task Force on Climate-related Financial Disclosures)
- CDP (Carbon Disclosure Project)

Bu standartlara uyğun hesabatlar müqayisə edilə bilən, açıq və obyektiv olur.

3. Daxili audit və yoxlama

- ESG məlumatları şirkətin daxili audit qrupu tərəfindən yoxlanmalıdır.
- İdarəetmədə şəffaflıq üçün ESG göstəricilərinin düzgünlüyü üzrə daxili nəzarət mexanizmləri qurulmalıdır.
- Məsələn, ətraf mühitə dair göstəricilərin hesablama metodunun illik auditdən keçməsi.

4. Kənar təsdiqləmə və audit (third-party assurance)

- ESG məlumatlarının dürüstlüyünü artırmaq üçün müstəqil auditorlar tərəfindən yoxlanması tövsiyə olunur.
- Bu, xüsusilə investora yönəlik hesabatlarda etimadı artırır.
- Nümunə: BDO, KPMG, PwC kimi audit şirkətləri ESG audit xidmətləri təqdim edir.

5. Məlumatların şəffaf təqdimatı

- ESG məlumatları aydın, başa düşülən və manipulyasiyaya açıq olmayan formada təqdim edilməlidir.
- Təkcə müsbət göstəricilər deyil, problemlər və zəif sahələr də açıq şəkildə göstərilməlidir.
- "Greenwashing" (saxta yaşıllaşdırma) hallarından qaçınmaq üçün dürüstlük əsas şərtidir.

6. Əlaqəli maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi

- ESG hesabatı hazırlayarkən müştərilər, investorlar, vətəndaş cəmiyyəti, işçilər və tənzimləyicilər kimi maraqlı tərəflərin gözləntiləri nəzərə alınmalıdır.
- Rəy və təkliflər toplanaraq hesabatlara daxil edilməlidir.

7. Məlumatların dövriyyəsi və ardıcılığı

- ESG məlumatları müntəzəm və davamlı şəkildə təqdim olunmalıdır (adətən illik).
- İllər üzrə müqayisə aparmaq üçün standart formatda və ardıcıl təqdimat təmin olunmalıdır.

8. Risklərin və qeyri-müəyyənliklərin açıqlanması

- ESG göstəricilərinə təsir edən potensial risklər və qeyri-müəyyənliklər barədə məlumatlar da açıqlanmalıdır.
- Bu, maraqlı tərəflərin daha obyektiv qiymətləndirməsinə imkan verir.

9. Texnoloji sistemlərin istifadəsi

- ESG məlumatlarının toplanması, təhlili və hesabatlaşdırılması üçün ixtisaslaşdırılmış proqram təminatları və sistemlərdən istifadə edilməlidir.
- Nümunə sistemlər: SAP Sustainability Control Tower, Microsoft Cloud for Sustainability, ESG Tracker və s.

10. Etik prinsiplərə əsaslanma

- ESG hesabatında etik prinsiplər (dürüstlük, obyektivlik, məsuliyyətlik) əsas götürülməlidir.
- Daxili siyasət və dəyərlər şəffaf şəkildə açıqlanmalıdır.

Nəticə:

ESG məlumatlarının şəffaflığının və dürüstlüyünün təmin edilməsi — təkcə texniki yox, həm də etik məsuliyyətdir. Bu prosedurların tətbiqi şirkətin dayanıqlı və məsuliyyətli fəaliyyət göstərdiyini sübut edir.

3.2. Risklərin Auditi

Ekoloji və sosial risklərin müəssisənin fəaliyyətinə təsirinin qiymətləndirilməsi və hesabatların bu riskləri əks etdirib-ətdirmədiyinin yoxlanması.

Auditorlar tərəfindən ekoloji və sosial risklərin müəssisənin fəaliyyətinə təsirinin qiymətləndirilməsi və hesabatların bu riskləri əks etdirib-ətdirmədiyinin yoxlanılması aşağıdakı ardıcılıqla həyata keçirilir. Bu proses həm maliyyə auditi, həm də dayanıqlılıq (ESG) auditi çərçivəsində aparıla bilər. Ardıcılıq aşağıdakı kimidir:

1. Risklərin tanınması (identifikasiyası)

Auditor ilkin mərhələdə müəssisənin fəaliyyət sahəsini, coğrafi mövqeyini, sektor risklərini, və digər amilləri nəzərə alaraq ekoloji və sosial riskləri müəyyən edir. Bunlara aşağıdakılar daxildir:

- Ətraf mühitə təsirlər (emisiyalar, tullantılar, su istifadəsi və s.)
- İqlim dəyişikliyi ilə bağlı risklər (məs., karbon vergiləri, tənzimləyici dəyişikliklər)
- Sosial risklər (əmək şəraiti, insan hüquqları, yerli icmalarla münasibətlər)
- Sektor spesifik ESG risklər

Bu mərhələdə auditor riskə məruz qalma səviyyəsini təhlil edir.

2. Daxili nəzarət sistemlərinin qiymətləndirilməsi

Müəssisənin ekoloji və sosial riskləri idarə etmə qabiliyyəti yoxlanılır:

- Müəssisənin bu riskləri idarə edən siyasət və prosedurları varmı?
- ESG ilə bağlı hesabatvermə üçün məlumat toplama və hesabat sistemləri mövcuddurmu?
- Daxili nəzarət sistemləri nə dərəcədə etibarlıdır?

Auditor bu mərhələdə nəzarət risklərini qiymətləndirir.

3. Müvafiq məlumatların toplanması və analiz

Auditor maliyyə və qeyri-maliyyə hesabatlarında ekoloji və sosial məsələlərlə bağlı təqdim edilən məlumatları toplayır:

- Dayanıqlılıq (ESG) hesabatları
- İllik hesabatlar
- Risk açıqlamaları
- Qeyri-maliyyə göstəricilər (məs., karbon izi, işçi sayı və müxtəliflik, əmək təhlükəsizliyi göstəriciləri)

Bu məlumatların dəqiqliyi, tamlığı və uyğunluğu təhlil olunur.

4. Mühasibat və hesabat prinsipləri ilə uyğunluğun yoxlanması

Məqsəd: Müəssisənin hesabatları mövcud standartlara uyğun hazırlanıb, hazırlanmayıb?

- Maliyyə hesabatlarında ekoloji/sosial risklərin təsiri əks etdirilibmi? (məs., öhdəliklər, dəyərsizləşmə riskləri)
- ESG hesabatları GRI, SASB, TCFD, CSRD kimi standartlara uyğunmu?
- Açıqlamalar şəffaf və anlaşılandırımı?

Burada auditor hesabatvermənin etibarlılığını qiymətləndirir.

5. Əsas müşahidələrin və nəticələrin formalaşdırılması

Auditor bu mərhələdə:

- Açıq edilmiş riskləri və uyğunsuzluqları sənədləşdirir
- İdarəyə rəy və tövsiyələr verir

- Müvafiq olaraq müsbət, şərti müsbət, mənfi rəy və ya rəy verməkdən imtina qərarını verir.

6. Audit hesabatının hazırlanması

- Əgər bu, maliyyə auditdirsə, hesabatda ekoloji və sosial risklərin maliyyə hesabatlarına təsiri qeyd olunur.
- Əgər bu, ESG auditı və ya dayanıqlılıq auditdirsə, hesabatda qeyri-maliyyə məlumatların etibarlılığı qiymətləndirilir.

Nəticə olaraq, auditorun işinin ardıcılığı belədir:

1. Risklərin identifikasiyası
2. İdarəetmə sistemlərinin və daxili nəzarətin qiymətləndirilməsi
3. Məlumatların toplanması və təhlil
4. Hesabat prinsipləri ilə uyğunluğun yoxlanması
5. Nəticələrin sənədləşdirilməsi və rəyin formalaşdırılması
6. Audit hesabatının tərtib edilməsi

3.3. Uyğunluq Auditı

- Müəssisənin beynəlxalq və yerli yaşıl standartlara, tənzimləmələrə və normativ sənədlərə uyğunluğunun yoxlanması.
- Məsələn: EU Taxonomy, CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive), IFRS S1/S2 (ISSB standartları) və s.

Müəssisənin beynəlxalq və yerli yaşıl standartlara, tənzimləmələrə və normativ sənədlərə uyğunluğunun yoxlanması (compliance assessment), dayanıqlı və şəffaf fəaliyyət göstərmək istəyən təşkilatlar üçün mühüm mərhələdir. Aşağıda bu uyğunluğun necə yoxlanmalı olduğunu və əsas beynəlxalq sənədləri qısa şəkildə verilir:

1. Uyğunluğun Yoxlanması Prosesi (Compliance Assessment Process)

1.1. Standartların və normativlərin identifikasiyası:

- Beynəlxalq: EU Taxonomy, CSRD, IFRS S1/S2 (ISSB), TCFD, GRI, SASB və s.
- Yerli: Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Energetika Nazirliyi və ya digər əlaqəli qurumların normativ sənədləri.

1.2. Mövcud vəziyyətin təhlili (Gap Analysis):

- Müəssisənin fəaliyyətləri, hesabatları və idarəetmə sistemləri mövcud standartlarla müqayisə edilir.
- Uyğun olmayan və ya natamam sahələr müəyyən edilir.

1.3. Risklərin və imkanların müəyyənləşdirilməsi:

- Uyğunluq olmaması halında hüquqi, maliyyə və reputasiya riskləri qiymətləndirilir.

1.4. Yaxşılaşdırma tədbirləri və strategiyanın hazırlanması:

- Uyğunlaşma üçün konkret addımlar (proseslərin dəyişdirilməsi, məlumatların toplanması sistemləri, hesabat mexanizmləri və s.)

1.5. Monitoring və hesabatlıq:

- * Daimi auditlər, göstəricilərin izlənməsi və şəffaf hesabatın təmin edilməsi.

2. Əsas Beynəlxalq Yaşıl Standartlar və Normativlər

s	Adı	Məzmun	Qeyd
1	EU Taxonomy	AB-nin yaşıl iqtisadi fəaliyyətlərin təsnifatı	Fəaliyyətlərin iqlim dəyişikliklərinin azaldılmasına və uyğunlaşmasına töhfəsi olmalıdır
2	CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive)	AB şirkətləri üçün genişlənmiş dayanıqlılıq hesabatı tələbi	ESG (ətraf mühit, sosial və idarəetmə) indikatorlarının açıqlanması, ikili materiallıq (double materiality) yanaşması
3	IFRS S1 və S2 (ISSB tərəfindən)	S1: Ümumi dayanıqlılıq açıqlamaları; S2: İqlimə dair konkret açıqlamalar (TCFD strukturuna əsaslanır)	
4	İSSA 5000	Qlobal dayanıqlılıq hesabat standartları	
5	GRI (Global Reporting Initiative)	Qeyri-maliyyə hesabatı üçün geniş istifadə edilən çərçivə	ESG mövzular üzrə detallı və maraqlı tərəflərə yönəlik hesabat
6	SASB (Sustainability Accounting Standards Board)	Sənaye-spesifik dayanıqlılıq açıqlamaları	Hər bir sektor üzrə maliyyə cəhətdən əhəmiyyətli dayanıqlılıq məsələləri
7	TCFD (Task Force on Climate-related Financial Disclosures)	İqlimlə bağlı maliyyə açıqlamaları üçün tövsiyələr	İdarəetmə, strategiya, risklərin idarə olunması və göstəricilər üzrə açıqlamalar

8	Yerli Qaydalar və Normativlər	<p>* Ekoloji normalar və icazələr – fəaliyyət növündən asılı olaraq ətraf mühitə təsir qiymətləndirilməsi (ƏMTQ).</p> <p>* Enerji səmərəliliyi və karbon emissiyası ilə bağlı tənzimləmələr.</p> <p>* Dayanıqlı inkişaf üzrə milli strategiyalar – məsələn, Azərbaycan Respublikasının “Yaşıl Enerji Zonaları” təşəbbüsü (Zəngəzur, Qarabağ və s.).</p>	
---	-------------------------------	---	--

Təvsiyə: Uyğunluğun yoxlanması üçün zəruri addımlar:

- Müəssisənin fəaliyyət sahəsinə uyğun tətbiq olunan standartları seçin.
- Daxili audit və ya üçüncü tərəf audit qrupu vasitəsilə ilkin gap-analiz aparın.
- Data toplama və hesabat infrastrukturunu qurun.
- Uyğunluq strategiyası hazırlayın və rəhbərliyə təqdim edin.
- ESG və ya dayanıqlılıq hesabatınızı (məsələn, GRI və ya ISSB formatında) hazırlayıb ictimaiyyətlə paylaşın.

3.4. Etik Məsuliyyət

Auditorların müstəqillik və qərəzsizlik prinsiplərinə əsaslanaraq qeyri-maliyyə hesabatlarında manipulyasiyanın qarşısını alması.

Auditorlar müstəqillik və qərəzsizlik prinsiplərinə əsaslanaraq qeyri-maliyyə hesabatlarında baş verə biləcək manipulyasiyaların qarşısının alınmasında mühüm rol oynayırlar. Bu prinsiplər auditorun obyektiv və ədalətli mövqe tutmasını təmin etməklə yanaşı, hesabatların etibarlılığını və şəffaflığını da artırır. Xüsusilə korporativ sosial məsuliyyət, ətraf mühitə təsir, işçi hüquqları kimi qeyri-maliyyə göstəricilərinin cəmiyyət və investorlar üçün əhəmiyyəti artdıqca, bu sahədə aparılan auditin dürüst və qərəzsiz olması vacib hala gəlir. Auditorların etik standartlara sadıq qalması, maraqlar toqquşmasından yayınması və heç bir təzyiqə məruz qalmadan fəaliyyət göstərməsi manipulyasiya riskini minimuma endirir və ictimai etimadı gücləndirir.

3.5. Daxili Nəzarət Sistemlərinin Qiymətləndirilməsi

- ESG ilə bağlı məlumatların toplanması və təqdim edilməsi üçün qurulmuş sistemlərin effektivliyinin qiymətləndirilməsi.
- ESG (Ətraf Mühit, Sosial və İdarəetmə) məlumatlarının toplanması və təqdim edilməsi üçün qurulmuş sistemlərin effektivliyinin qiymətləndirilməsi, müəssisələrin dayanıqlılıq strategiyalarının və hesabatlılıq səviyyəsinin analizində mühüm yer tutur. Bu qiymətləndirmə həm daxili məqsədlər (idarəetmə, risklərin azaldılması, strateji

planlaşdırma), həm də xarici maraqlı tərəflərin tələbləri (investorlar, tənzimləyicilər, ictimaiyyət) baxımından əhəmiyyətlidir.

Aşağıda ESG məlumatlarının toplanması və təqdim edilməsi üçün qurulmuş sistemlərin effektivliyinin qiymətləndirilməsi üçün istifadə oluna biləcək əsas kriteriyalar, metodologiya və göstəricilər verilmişdir.

1. Qiymətləndirmə Məqsədi

Məqsəd: ESG üzrə məlumatların toplanması, emalı və yayım sistemlərinin:

- ✓ Dəqiqliyini
- ✓ Tamlığını
- ✓ Əlçatanlığını
- ✓ Tətbiq oluna bilənliyini
- ✓ Maraqlı tərəflərə uyğunluğunu

qiymətləndirmək.

2. Qiymətləndirmə Kriteriyaları

s	Kriteriya	Təsviri	
1	Məlumatların dəqiqliyi	Məlumatlar real və yoxlanıla biləndirmi? Təsdiqlənmiş mənbələrə əsaslanırmı?	
2	Məlumatların tamlığı	ESG indikatorlarının hamısı əhatə olunubmu (məsələn, karbon emissiyası, işçi hüquqları, rəhbərlik strukturu)?	
3	Təqdimat tezliyi	Məlumatlar nə qədər müntəzəm yenilənir (aylıq, rüblük, illik)?	
4	Texnoloji platformalar	İT sistemləri avtomatlaşdırılıb, inteqrasiya olunubmu? Manual proseslər üstünlük təşkil edirmi?	
5	Uyğunluq standartlara	Məlumatlar beynəlxalq standartlara (GRI, SASB, TCFD, ESRS və s.) uyğun təqdim olunurmu?	
6	İstifadəçi yönümlülük	İstifadəçilər (məsələn, investorlar, tənzimləyicilər) məlumatları rahatlıqla anlaya və istifadə edə bilirmi?	
7	Məlumat təhlükəsizliyi	ESG məlumatları qorunurmu? Verilənlər itkiyə və ya saxtalaşdırmaya qarşı dayanıqlıdır?	
8	Məlumatların izlənməsi və auditi	ESG məlumatlarının düzgünlüyü üzrə daxili və ya müstəqil audit aparılırmı?	

3. Qiymətləndirmə Metodologiyası

A. Daxili analiz

- Proses xəritələşdirmə (data flow chart)
- ESG məlumatları toplayan şöbələrlə müsahibələr
- Məlumat bazalarının və hesabat sənədlərinin təhlili

B. Sənədləşdirmə və uyğunluq yoxlaması

- ESG siyasətləri və prosedurlarının mövcudluğu
- ESG hesabatlarının beynəlxalq standartlarla müqayisəsi

C. Müqayisəli təhlil (Benchmarking)

- Oxşar sektor üzrə ESG məlumat təqdimat təcrübələri ilə müqayisə

D. Rəqəmsal audit

- IT sistemlərinin audit alətləri ilə texniki analiz

4. Göstəricilər və meyarlar

Göstərici	Ölçü vahidi
ESG məlumatlarının toplanma sürəti	Müddət (günlər)
Avtomatlaşdırılmış məlumatların payı	% olaraq
Uyğunluq göstəricisi (GRI/SASB/ESRS)	% uyğunluq
ESG hesabatının tərtib müddəti	Günlər / aylar
ESG məlumatlarının təkrarlanma faizi	%
ESG məlumatlarının istifadəsi üzrə daxili istifadəçi məmnunluğu	1-5 bal üzrə sorğu nəticəsi
Xarici audit tövsiyələrinin icra faizi	% icra olunmuş tövsiyələr

5. Effektivlik Qiyməti – Yekun Qiymətləndirmə Sistemi (Misal)

Aşağıdakı kimi bir bal sistemi tətbiq edilə bilər:

S	Səviyyə	Bal Aralığı	Təsviri
1	Çox Yüksək*	90-100	ESG sistemləri yüksək dərəcədə inteqrasiya olunub, tam uyğunluq var
2	Yüksək	75-89	Əsas funksiyalar yerindədir, bəzi təkmilləşmələr tələb olunur
3	Orta	50-74	Sistemlər mövcuddur, amma bir çox boşluqlar var
4	Aşağı	<50	ESG məlumat sistemləri zəif işləyir və ya ümumiyyətlə yoxdur

6. Təklif və Təkmilləşdirmə İmkanları

Qiymətləndirmə nəticəsində aşağıdakı təkliflər verilə bilər:

- ESG məlumatlarının toplanması üçün avtomatlaşdırılmış platformaların qurulması
- Uyğunluq standartlarına (GRI, ESRS) keçid və ya uyğunluğun artırılması
- ESG üzrə daxili audit funksiyasının gücləndirilməsi
- İşçi heyəti üçün ESG məlumat idarəetməsi üzrə təlimlərin təşkili
- İstifadəçi interfeysinə təkmilləşdirilməsi və məlumatların vizual təqdimatı

7. Əsas Beynəlxalq Standartlar və Təşkilatlar

Standart	Təşkilat	Təsviri	
IFRS S1 və S2	(ISSB)	Qlobal dayanıqlılıq hesabatı standartları	
GRI	(Global Reporting Initiative)	ESG göstəricilərinin hesabatı üçün çərçivə	
TCFD	(Task Force on Climate-related Financial Disclosures)	İqlimlə bağlı maliyyə açıqlamaları	
GHG	Protocol	İstixana qazlarının hesabatı üçün metodologiya	
ISO 14001 / 14064	İSO	Ətraf mühitin idarə olunması və karbon hesabatı üçün standartlar	
EU Taxonomy	EU	Yaşıl iqtisadi fəaliyyətlərin təsnifatı	

8. Yeni Bacarıqlar və Yanaşmalar

Auditorlar bu sahələrdə bilik və bacarıqlarını artırmalıdırlar:

- ESG analizi və hesabatı
- Karbon maliyyəsi və yaşıl vergitutma
- İqlim risklərinin modelləşdirilməsi
- Davamlılıq göstəricilərinin ölçülməsi və təhlili

9. Əlavə Etik və Sosial Məsuliyyətlər

- Etik davranış: Şirkətlərin sosial məsuliyyətə uyğun fəaliyyət göstərməsinə nəzarət.
- Şəffaflıq: Cəmiyyətin etimadını təmin etmək üçün dürüst və açıq hesabatların hazırlanması.
- İctimai maraqların qorunması: Auditorlar yalnız şirkət deyil, cəmiyyətin də maraqlarını nəzərə almalıdırlar.

Məsuliyyət

Dayanıqlı inkişaf və yaşıl iqtisadiyyat şəraitində auditorlar yalnız maliyyə deyil, həm də sosial və ekoloji məlumatların düzgünlüyünə cavabdehdir.

Nəzərə alınmalıdır ki, dayanıqlılıq hesabatlarının auditi Beynəlxalq Mühasiblər Federasiyasının Keyfiyyət Nəzarət, Audit, Təhlil, digər təsdiqləmə və əlaqəli

xidmətlər üzrə Beynəlxalq Standartların kontekstində aparılmalıdır və bu amil auditorlar üçün ciddi məsuliyyət yaradır.

Mənbələr:

1. "Auditor xidməti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu
2. IFRS S1 və S2
3. Global Reporting Initiative
4. Task Force on Climate-related Financial Disclosures
5. ISO 14001 / 14064
6. EU Taxonomy
7. İSSA 5000
8. Korporativ Dayanıqlılıq Hesabatı Direktivi (CSRD- Corporate Sustainability Reporting Directive)
9. Peşəkar Muhasiblərin Beynəlxalq Etika Məcəlləsi (Beynəlxalq Müstəqillik Standartları ilə birlikdə)
10. Keyfiyyətə Nəzarət, Audit, Təhlil, digər təsdiqləmə və əlaqəli xidmətlər üzrə Beynəlxalq Standartlar toplusu
11. İstixana qazlarının uçotunun əsasları .Bakı, 2024
12. Yeni dövrün çağırışları. Bakı, 2024
13. Azərbaycan 2030: iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər.
14. Avropa Dayanıqlılıq Hesabat Standartları (ESRS)